

Irmeli Halinen & Ritva Järvinen (red.)

Framtidsfostran – en väg till framtiden

Utbildningsstyrelsen

Till läsaren

Det är en stor glädje att följa med hur ett sådant arbete som man i tiderna fått vara med om att skapa och starta framskrider och fördjupas. I slutet av 1990-talet började man fundera på framtidsfostran vid utbildningsverket i Helsingfors. Min dåvarande chef, Paula Sermilä, linjedirektör för den allmänbildande utbildningen, hade en vitt utbredd syn på och ett intresse för saken. När samma intresse delades av skolplanerare Seija Salminen från Esbo och planerare Eija Prossori från Fortbildningsinstitutet i Vanda vid Helsingfors universitet samt skolor i Helsingfors och Vanda, började arbetet ta form. Våra tankar sporrades av den högklassiga framtidsforskningen i Finland samt framtidsutskottet som bildats i Riksdagen och dess linjedragningar.

År 1999 höll ett femårigt projekt på att ta slut, ett projekt där Helsingfors, Esbo och Vanda hade samarbetat inom miljöfostran med skolväsendet och skolorna i Sotji. Det kändes snopet att låta samarbetet falna men å andra sidan saknade man friska vindar. Man påbörjade förhandlingar med Sotji om att välja framtidsfostran som tema och att även andra länder skulle tas med i nätverket. Idén tänkte själar även i Sotji och i början av år 2000 påbörjades Projektet för framtidsfostran. Det fortsatte till slutet av år 2006. Skolor från Sverige och Norge deltog också under projektets gång.

Den här publikationen berättar om utvecklingsarbetet inom framtidsfostran och de praktiska resultaten. Under projektet utformades uppfattningen om framtidsfostrans natur och mål. Arbetet var tätt kopplat till läroplansarbetet som gjordes under början av 2000-talet. Nya metoder och nytt material utvecklades och genom gemensam inlärning fick man fördjupad förståelse av betydelsen av framtidsorientering i människans inlärning och växande. Det var utmärkande för utvecklingsgreppet att man förundrade sig tillsammans och funderade på problemen, var öppen för många olika lösningar och var beredd att dela sina erfarenheter.

Skolornas rektorer och lärare hade nyckelrollen i utvecklingsarbetet. Jag vill lyfta fram några av dem, som med sitt sätt att fördjupa sig i projektet på ett synnerligen betydande sätt har bidragit till att projektet lyckades. Rektorerna Anneli Rautiainen och Taru Räsänen från Helsingfors, rektor Martti Hellström från Esbo samt rektor Pekka Rokka från Kervo förde arbetet framåt i sina egna skolor och dessutom hade de ett stort ansvar för det gemensamma planerandet av hela projektet och för det praktiska ordnandet. Martti Hellström, Anneli Rautiainen samt skolplanerare Seija Salminen utarbetade också projektets slutrapport som ligger som grund för denna publikation.

Möjligheten att lära sig av sakkunniga var en orsak till att arbetet lyckades. Två personer hade alldeles speciell betydelse. Vicerektor Chris Roberts från Bolton i England är en av dem. När arbetet började stärkte han entusiasmen genom att berätta om erfarenheterna i sin egen skola. Den andra är PeD Anu Haapala, som under flera år outtröttligt arbetade och delade idéer med oss. Tankar utbyttes också med andra forskare och Utbildningsstyrelsen samt representanter för utbildningsverken i de deltagande städerna.

Utbildningsstyrelsen stödde Projektet för framtidsfostran ekonomiskt och när arbetet fortskred blev projektet en del av Utbildningsstyrelsens utvecklingsprojekt Utbildning för framtiden. Genom det föddes kontakten med OECD:s stora internationella projekt, Schooling for Tomorrow. Finlands Projekt för framtidsfostran är även i denna kontext unikt eftersom den viktigaste delen av utvecklingsarbetet sker vid lärarnas och elevernas dagliga möten och eleverna har en aktiv och central roll i arbetet. Att begrunda framtiden ger eleverna färdigheter att möta framtider av olika slag och mod att utföra gärningar som bygger en god framtid.

Det lönar sig att noga se och lyssna på barnen, för de bär framtiden inom sig.

Fostringsarbete handlar alltid om att bygga en framtid och lärarna är framtidsbyggare. Framtidsfostran hjälper oss att fördjupa medvetenheten om hurudan framtid vi bygger tillsammans och hurudana kunskaper det behövs för detta. Även om denna publikation berättar om ett sexårigt projekt, vill jag säga, att framtidsfostran inte nödvändigtvis fordrar stora projekt. Snarare behövs det fanta-

si, kreativitet och medveten vilja att lyfta fram framtiden, så att eleverna kan behandla den i vilken situation som helst i utbildning och skolarbete.

Tacket tillhör alla som varit med om att komma med idéer, utföra arbetet och forska inom detta projekt för framtidsfostran. Hoppeligen inspirerar och hjälper deras arbete andra så att de kommer med i framtidens byggtalko.

Helsingfors 23.8.2007

Irneli Halinen
undervisningsråd
Utbildningsstyrelsen

© Författarna och Utbildningsstyrelsen

Grafik Veera & Riika Alanko, 1994

Layout Pirjo Nylund

ISBN 978-952-13-3579-2

Helsingfors 2007

Innehåll

1	Bakgrund och riktlinjer för utvecklande av framtidsfostran	6
1.1	Beställning på framtidsfostran	6
1.2	Det valda utvecklingsgreppet	7
1.3	Mål för arbetet och skepnaden av framtidsfostran	9
2	Skeden och verksamhetsmodeller för framtidsfostran	12
3	Definition av framtidsfostran	17
3.1	Centrala begrepp inom framtidsfostran	17
3.2	Metoder för framtidsfostran	20
3.3	Framtidsfostran i skolornas läroplaner	26
4	Framtidsfostran och eleverna	31
5	Utvärdering av projektets effekter	33
6	Tio goda råd	36

1 Bakgrund och riktlinjer för utvecklande av framtidsfostran

1.1 Beställning på framtidsfostran

Senast vid millennieskiftet godkändes det allmänt att världen var på väg in i ett nytt utvecklingsskede. Olika benämningar används för detta skede. Man talar om

- postindustriellt skede
- informationssamhälle
- upplevelsesamhälle
- postfordism
- postmodernism.

Allt verkar förändras, även förändringen. Det blir svårare att förutspå den förutsägbara och lugna utvecklingen. I stället för trender blir även själva utvecklingen virvlande, turbulent. Nya fenomen tänds och slocknar med allt snabbare fart. Allt påverkar allt och influenserna är komplexa.

Förändringen har även stor betydelse för skolarbetet. Skolornas grundläggande uppgift har alltid varit att förbereda barn och unga för framtiden. För att lyckas med detta, behöver fostraren information om den värld som barn och unga kommer att leva och verka i. Fostraren behöver även information om de individuella utvecklingssträvanden som de som fostras har. Men till skillnad från förr håller vår uppfattning om framtiden som barnen ska leva i på att förändras till något allt osäkrare. Till en av framtidsfärdigheterna räknas just förmågan att tåla osäkerhet och kaos.

På olika håll funderar människor på hurudana färdigheter det behövs för att man ska klara sig och vara framgångsrik i en ny sorts värld? Hurudana färdigheter ska man lära ut åt dagens elever i skolan? Hur kan eleverna bäst lära sig dessa färdigheter?

Dessa frågor intresserade i den grad även fackmän inom utbildningen i Helsingfors och Esbo, att man år 2000 startade ett särskilt projekt för framtidsfostran för att finna svaren. Till en början kom sex finska skolor från Helsingfors och Esbo med i projektet och som samarbetsparter ryska skolor från Sotji vid Svarta havet. Man hade tidigare samarbetat väl med dem inom miljöfostran. Stöd och hand-

ledning för samarbetet fick man från utbildningsverken i Helsingfors, Esbo och Sotji samt från TKK Dipoli, som också höll på att rigga upp utbildning som baserar sig på framtidsorientering. Senare kom flera skolor från Helsingfors, Esbo, Kervo samt från staden Katrineholm i Sverige med.

Utbildningsstyrelsen ansåg projektet vara intressant både ur det internationella samarbetets och det pedagogiska utvecklandets synvinkel och anvisade understöd för det internationella arbetet då kommunerna ansökte om det. Även kommunerna finansierade verksamheten genom sina egna budgeter.

1.2 Det valda utvecklingsgreppet

Projektet för framtidsfostran uppstod för att söka svar på frågor kring framtidens inläring och växande. Det centrala var utvecklandet av pedagogiken. Undersökande inläring valdes till utvecklingsmål. Man uppfattade inläringen som uppbyggande av en gemensam innebörd. Inom den gemensamma, rätt vida målramen, kunde varje skola delta i utvecklingsarbetet på det sätt som bäst lämpade sig för skolan.

Bland projektdeltagarna valdes en styrgrupp som hade som uppgift att förena länder och kommuner. I den fungerade både representanter för kommunernas skolverk och rektorer, som alla höll på med aktivt utvecklingsarbete inom framtidsfostran. Gruppens uppgift är att sörja om arbetets gemensamma linjer, planering och styrning av verksamheten samt många praktiska saker, såsom seminarierarrangemang, möteskallelser, promemorior, ordnandet av studieresor, internationella kontakter samt rapporteringen till kommunerna och Utbildningsstyrelsen. När projektet framskred visade sig gruppens betydelse vara stor i säkerställandet av den gemensamma riktningen och tryggheten av aktiviteten.

Det fanns inget färdigt framtidspedagogiskt koncept, utan det var meningen att man skulle gestalta ett sådant under projektets gång. Man förväntade sig inte att projektdeltagarna skulle ha tidigare kunskap om framtidsfostran. Inlärningsprocessen var sålunda rätt jämlig. Utvecklandet bestod ända från början av öppen förundran och gemen-

sam inlärning som skedde samtidigt på alla nivåer. Det var lika väl förvaltningspersonal på utbildningsverken, rektor, lärare och elever som fick lära sig.

Man förstod att arbetet med framtiden skulle förutsätta både aktivitet och framförallt proaktivitet av skolan. Skolan reagerar alltså inte enbart på förändringar utan vill genom att förutse framtiden främja de goda tingen i världen genom de kanaler som den har till sitt förfogande.

Arbetet bestod av

- verksamhet skolvis
- samarbete mellan skolverken
- täta kontakter mellan förvaltning, forskning och det praktiska undervisningsarbetet
- utbyte av erfarenheter och idéer under gemensamma seminarier och studieresor.

Man ville ända från början att framtidsfostran skulle bli en del av vardagsarbetet i alla skolor som deltog i projektet. Utvecklingsverksamheten kopplades även till det nya läroplanstänkandet, när beredningsarbetet för grunderna för den nationella läroplanen framskred i början av 2000-talet. Utvecklandet av framtidsfostran blev en betydande del av det skolvisa läroplansarbetet och det påverkade även kommunernas linjedragningar för läroplanerna.

Projektets mångkulturalism – alltså mötet mellan många olika verksamhetskulturer – var ända från början både en utmaning och en resurs. Lika betydande var kommunikationen och växelverkan mellan förvaltningen och skolarbetet samt det praktiska arbetet och forskningen. Elevernas medverkan som aktiva framtidsbegrundare och idégivare för verksamheten ökade kreativiteten i arbetet avsevärt. Det visade sig också att skolans atmosfär och egna verksamhetssätt var viktiga för framtidsfostran. Det behövdes öppenhet, gemenskaplig omtänksamhet, tilltro på eleverna och respekterande av elevernas rättigheter.

Projektet för framtidsfostran fortsatt mångstämmigt och varierande till slutet av år 2006. Verksamhetsmodellerna som föddes under projektet kvarstår i skolornas verksamhetskultur ännu efter att det egentliga projektet tagit slut.

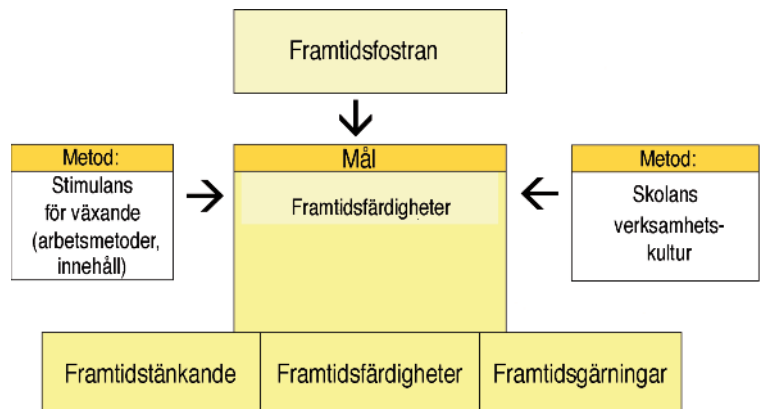
1.3 Mål för arbetet och skepnaden av framtidsfostran

Man började arbetet med att tänka. Deltagarna ville för det första göra det klart för sig själv, vad men egentligen menar med framtidsfostran och vad det är man strävar efter genom den. För det andra måste man kristallisera, hurudan verksamhet kunde leda fram till målsättningarna.

Man tänkte att det genom framtidsfostran gick att påverka elevernas utveckling på ett sätt som skulle stärka de färdigheter hos dem som det framtida samhället förutsätter. Dessa färdigheter kallades framtidsfärdigheter. Under projektet märkte man att det finns åtminstone tre slags färdigheter. Färdigheter i anknytning till

- tänkande
- kunnighet
- handlingar.

För utvecklande av framtidsfärdigheter behövdes stimulans för växande. Man måste alltså hitta sådana arbetsmetoder och innehållsområden i undervisningen, genom vilka färdigheterna bäst kunde stärkas. Så småningom stärktes också insikten om att hela skolans verksamhetskultur är betydelsefull. Sättet man agerar på i skolan inverkar åtminstone lika mycket på elevernas tänkande, attityder och handlingar som den egentliga undervisningen.

FIGUR 1. Framtidsfostrans deluppgifter

Målen för framtidsfostran formades genast i startskedet av projektet och de visade sig fungera i det praktiska

läroarbetet. Genom målsättningen tog man ställning till vilka de centrala framtidsfärdigheterna är.

Målen som hänför sig till elevernas växande

Som mål sattes stödjäandet av elevernas växande så att

- 1) deras framtidsänkande utvecklas
- 2) de kan begrunda världen som en helhet
- 3) de förstår att lösningar som används idag påverkar framtiden
- 4) värden som hör ihop med naturen, miljön, det mänskliga livet och den samhällsliga utvecklingen öppnar sig för dem
- 5) deras färdigheter i växelverkan, samarbete och förhandlingar utvecklas
- 6) deras beredskap att använda data- och informationsteknik vid kontakter, informationssökning, informationsbearbetning, produktion och förmedling stärks
- 7) de uppmuntras till att delta i det samhällsliga påverkandet

Av målsättningarna ingår de fyra första framför allt i tänkande och värdesättningar, två följande i färdigheter och den sista i handlingar. Under projektets gång upptäcktes att det ibland behövs tänkande och medvetenhet före man finner motivationen för inövande av färdigheter eller ansvarstagande i form av handlingar. Ibland igen, kommer handlingarna först och genom dem föds färdigheter och så småningom blir elevens medvetenhet om saken djupare och det föds förståelse som leder till nya handlingar. En vuxen bör vara mycket lyhörd när det gäller att upptäcka hur det är bäst att närma sig i olika situationer. Under projektet utvidgades speciellt målen som hör ihop med färdigheterna och deras betydelse ökade.

De ämbetsverk och skolor som kom med i arbetet med framtidsfostran, ville utveckla också sitt eget framtidsänkande, sina framtidsfärdigheter och göra konkreta gärningar till förmån för framtiden. Därför ville man organisera projektarbetet så att det utgjorde en modell för en verksamhetsmetod som också skulle fungera med eleverna.

Mål för projektet

I början av projektet definierades målen i anslutning till förverkligandet av projektet enligt följande:

1 Bakgrund och riktlinjer för utvecklande av framtidsfostran

- 1) verksamheten stärker samarbete och växelverkan mellan deltagarna
- 2) arbetet främjar framtidstänkande och -fostran i skolorna och i deras läroplaner
- 3) arbetet stärker alla deltagares och speciellt elevernas deltagande i byggandet av den egna framtiden och deras kulturella förståelse
- 4) verksamheten producerar praktiskt material som stöder framtidsfostran och för lärarfortbildning och
- 5) projektet dokumenteras i webbmiljö och erfarenheterna delas öppet

När arbetet framskred granskades projektets verksamhetsmodeller tillsammans och man strävade efter att revidera både riktningen och arbetsformerna och -innehållet.

2 Olika skeden och verksamhetsformer under projektet för framtidsfostran

Projektet för framtidsfostran byggdes så småningom upp genom gemensam inlärning. Den formades av på varandra följande och också delvis överlappande cykler under vilka arbetet hela tiden fördjupades.

Man kan beskriva projektets två första läsår, alltså åren 2000–2002, som byggskedet av organisationen och nätverket. Då byggdes ramar och grunden för arbetet. Organisationen blev etablerad. Det visade sig vara viktigt att projektet hade en stark styrgrupp som sörjde för planerandet av arbetet och de gemensamma linjerna. Gruppen bestod av representanter för förvaltning och skolor.

Projektarbetet startade i Helsingfors i Ala-Malmin koulu (årskurserna 1–9), Katajanokan koulu (årskurserna 1–6), Kulosaaren koulu (årskurserna 1–6) och Kallahden koulu (årskurserna 1–9). Ända från början deltog Auroran koulu (årskurserna 1–6) och Iivisniemen koulu (årskurserna 1–6) från Esbo. Från Sotji var skolorna nummer 136, 31, 19 och 24 samt Extra School Activities Center med i projektet.

Det andra skedet kan kallas för skedet för möten och gemensamma seminarier. Det var lika viktigt att alla deltagare samlades med jämna mellanrum för att utbyta erfarenheter och fundera på lösningar, som att det fanns en klar ledning. Lärarnas feedback och önskemål förde planerandet framåt. Internationellt samarbete var utmanande. Speciellt de bristfälliga möjligheterna som skolorna i Sotji hade att hålla kontakt med hjälp av informationsteknik, gjorde det svårt att utbyta erfarenheter i början av projektet. Personliga möten under seminarierna stärkte den ömsidiga tilltron och ökade förmågan att förstå verksamhetsmetoder, värden och terminologi som var typiska för olika länder. Det hölls åtminstone två seminarier årligen och dessutom gjordes skolbesök och man samlades i mindre grupper.

“Möten, resor och seminarier gjorde oss bekanta med personalen i de andra skolorna, och det var lätt att byta idéer och berätta om händelser även i andra sammanhang.” (lärare)

Det tredje skedet kom med nya deltagare och rik verksamhet. Mängden projektskolor växte under årens lopp. Våren 2001 kom Kurkelan koulu (årskurserna 1–6) från Kervo med. Projektskolornas antal växte till tio, när Kallahden koulu lösgjorde sig från projektet och Käpylän koulu (årskurserna 1–6) från Helsingfors år 2002 och skolan från Aarnivalkea (årskurserna 1–6) och Ruusutorppa (årskurserna 1–9) från Esbo år 2004 kom med i projektet. Det var meningen att ännu i projektets slutskede få med de närliggande daghemmen och stigen för den enhetliga grundskolan med sina årskurserna 7–9. År 2005 kom Kuloaaren Yhteiskoulu (årskurserna 7–9), Käpylän yläaste (årskurserna 7–9) och Koskelan koulu (årskurserna 1–4) från Helsingfors samt från Kervo ett daghem från Kurkela och Kalevan koulu (årskurserna 1–9) med. När projektet tog slut fanns sammanlagt 15 skolor och daghem med. Från Katrineholm i Sverige kom Talla skola, Flodafors skola och Flen skola med i projektet. I början av projektet deltog Smithills School från Bolton under åren 2000–2004 samt Matre skole från Matre i Norge åren 2004–2006.

Viktiga var speciellt sådana händelser som enade skolorna. Som exempel kan nämnas hur alla skolor som deltog i projektet, både i Finland och utomlands, samtidigt år 2002 planterade framtidens ränn på sin gård.

”De ryska lärarnas besök var uppiggande.” (lärare)

”Det viktigaste är växelverkan och utbyte av erfarenheter med människor som deltar.” (lärare)

”Nätverksbildningen mellan skolorna fungerar också på lång sikt.” (rektor)

Det fjärde skedet kunde kallas för skedet för fördjupning av den gemensamma inlärningen och utvecklandet av metoder. Projektet var lyckligt lottat då det fick stöd från duktiga sakkunniga, både från Finland och andra länder. Vicerektor Chris Roberts från Bolton, England gav en betydande impuls till påbörjandet av arbetet. I skolan i Bolton hade man utvecklat metoder för framtidsfostran och Boltons idéer omarbetades inom projektet så att de passade i den egna verksamhetskulturen. Ett annat viktigt stöd och en fördjupare av arbetet under hela projekttiden var PeD Anu Haapala, som hade disputerat i framtidsfostran vid Joensuu universitet. Hon handledde rektorer och lärare så att de lärde sig bemästra metoder för framtidsforskning och fostran. Även sakkunniga från Utbild-

ningsstyrelsen och Framtidens forskningscentral kom med nya stimulerande inslag. De finska deltagarna fördjupade sin inläring under studieresor till Bolton, Sotji och Katrieholm och representanter från dessa städer å sin sida genom besöken i de finska skolorna. Det var mycket viktigt att bekanta sig med det praktiska arbetet, både mellan de finska skolorna och mellan olika länder. Idéer lånades från andra skolor och man anpassade dem till den egna skolan. Varje skola hittade så småningom sina egna verksamhetsmetoder.

”Det bästa med projektet var utbildningen på seminarierna. Den var så gott som alltid av hög kvalitet och intressant.” (lärare)

”Den här sidan är väl organiserad på seminarierna som alltid gav väggkost att ta med till skolan. Vi använde oss även av material som skaffats från England.” (lärare)

Det femte skedet kan beskrivas som tiden för läroplansarbetet. Fortbildningsarbetet etablerade sig som en stark del av skolarbetet. I Finland reformerades de nationella grunderna för läroplanen i början av 2000-talet. Grunderna för den grundläggande utbildningen blev klara år 2004. På basen av dem skulle kommuner och skolor göra upp en lokal läroplan. För första gången ingick det i grunderna en skyldighet att genomföra sju givna temaområden som skulle inkluderas i undervisningen av olika ämnen samt annan verksamhet i skolan. De skolor som var med i projektet för framtidsfostran förenade utvecklingsarbetet med utarbetandet av den skolvisa läroplanen och funderade på, om också framtidsfostran var ett sådant temaområde. En idé om att framtidsfostran kunde vara en naturlig synvinkel som enade olika temaområden, en slags ”alla temaområdets moder” föddes. Utbildningsstyrelsens representanter som besökte seminarierna ansåg att det var viktigt med framtidsfostran och de såg till att linjedragningar för framtidsfostran blev en del av grunderna för läroplanen i den grundläggande utbildningen och gymnasieutbildning som var under beredning. Även i kommunernas linjedragningar för läroplanerna har framtidsfostrans betydelse uttryckts tydligt. Läroplansarbetet stödde utformningen av framtidspedagogiken, speciellt under projektets sista verksamhetsår 2004–2006.

”Läroplanen innehåller tillräckligt med framtidsperspektiv, men projektet har gett kött på benen och har på ett trevligt

2 Olika skeden och verksamhetsformer under projektet för framtidsfostran

sätt konkretiserat möjligheterna att genomföra läroplanens abstrakta tankar.” (lärare)

”Läroplanens temaområden och hela läroplanstänkandet öppnades ur en framtidssynvinkel.” (lärare)

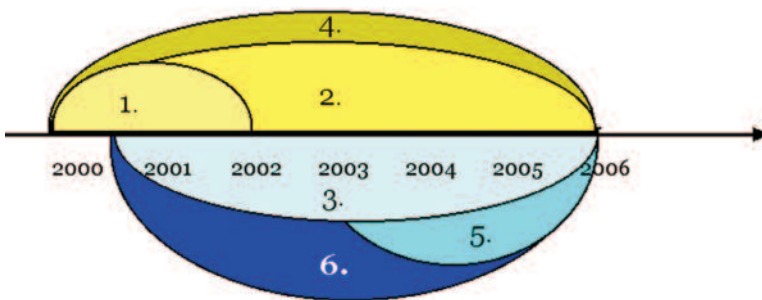
Det sjätte skedet har att göra med spridning av idéer utanför det egentliga projektarbetet. I ett processaktigt utvecklingsgrepp började spridandet av idéer redan i ett tidigt skede. Den här processen som i projektet för framtidsfostran kallas för diffusion, riktade sig både inåt i varje skola och utåt mot samarbetsparter. Framtidsarbetet började etablera sig som en del av skolornas verksamhetskultur. Projektskolorna ordnade varje år temadagar som anknöt till framtiden och besökare från andra framtidsskolor, eller vilka skolor som helst, fick delta i dem. De samlade erfarenheterna och idéerna kunde presenteras även under seminarier som arrangerades av andra aktörer, t.ex. på Utbildningsstyrelsens tillställningar och vid det gemensamma seminariet med föreningen för framtidsfostran, Tulevaisuuskasvatusseura. Det kändes speciellt viktigt att påverka de nationella läroplanernas grunder. En annan central prestation för spridningsarbetet hör ihop med utbildningsmaterialet. Utvecklandet av utbildningsmaterial som lämpar sig för framtidsfostran var ända från början ett av huvudmålen för projektet. År 2004 började en arbetsgrupp som bestod av projektets centrala personer, bereda en mapp med utbildningsmaterial för framtidsfostran i samarbete med ett stort förlag som utger läroböcker. Projektskolorna hade en möjlighet att provanvända materialet och delta i dess utvecklande.

”När läraren har fattat framtidstänkandet, speglar det sig i lärarens hela arbete och på många olika sätt.” (lärare)

Ett av målen som sattes upp för projektet var dokumentationen av projektet. För detta ändamål grundades egna hemsidor för projektet. Det praktiska uppdateringsarbetet var besvärligt och dyrt med de lösningar som fanns i början av 2000-talet. Dokumentationen sköttes centraliserat under 2000–2002 och man kan fortsättningsvis hitta webbsidorna på adressen www.futures2002.fi. Från år 2003 flyttades dokumentationen till stora delar till skolornas egna webbsidor. Bilder, broschyrer, video- och dvd-inspelningar samt annat presentationsmaterial producerades för utställningar i samband med seminarier och för skolornas egna tillställningar och publikationer. Ut-

bildningsstyrelsen stödde projektet med statsunderstöd för internationell verksamhet och i samband med detta gjordes en årligen återkommande projektbeskrivning och när projektet tog slut, en helhetsrapport. Skolorna har desutom i enlighet med praxisen i sina kommuner skrivit mellanrapporter, verksamhetsplaner och skrivit in viktiga aktiviteter i sina egna läsårsplaner. Ytterligare har projektet presenterats i tidningsartiklar, andra publikationer, under olika seminarier och en radiointervju. År 2002 blev Satu-Mari Åkerlunds lärdomsprov "Tulevaisuuskasvatusteprojekti oppilaiden kokemana" färdigt vid Joensuu universitet.

FIGUR 2. Hur framtidsfostran byggs upp genom cykler

3 Definition av framtidsfostran

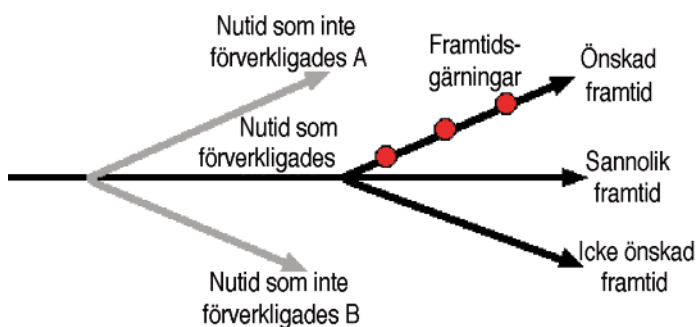
I projektet för framtidsfostran lärde man sig att bättre förstå framtidsfostrans natur och definiera dess dimensioner. Samtidigt utvecklades metoder för stärkande av framtidsfärdigheter. Förståelsen växte genom utvecklande av metoder och metoderna utvecklades när förståelsen blev djupare.

3.1 Centrala begrepp inom framtidsfostran

Under projektet kristalliserades uppfattningen om framtidsfostran och den fick en konkret form. Den beskrivs i avsnittet 1.3.

De mest centrala begreppen inom framtidsfostran är framtid av olika slag: önskad, sannolik och hotande framtid.

Framtidsfärdigheterna definieras i förhållande till olika slags framtider. Framtidsfostran har som uppgift att öka elevernas förmåga att förstå det förflutna och begrunda framtiden, förmåga att möta en hurudan framtid som helst och att samtidigt ha förmåga att just nu genom de val och funktioner som görs, alltså med hjälp av framtidsgärningar, påverka hur framtiden formas.

FIGUR 3. Analys av begreppet Framtider av olika slag

Att fundera på framtider av olika slag är en uppgift som utmanar eleverna och fordrar både fantasi och kunskap. Tankearbetet utvecklar så småningom framtidstän-

kandet. I det ingår också

- stärkande av tidsförståelsen
- respekterande av kedjan av generationer
- ökande av den kulturella förståelsen
- värdetänkandet.

Utgångspunkten är att varje liv har ett värde.

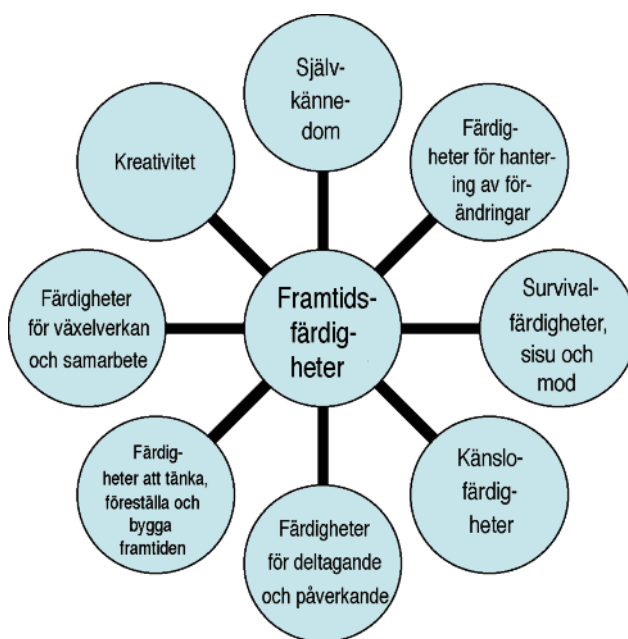
Att fundera på framtiden liknar rätt långt historiestudier. Båda behövs. Riktningen är bara en annan. I historia kommer man från det förflutna till nutiden och man granskar det som existerar med hjälp av det förflutna. I framtidsfostran riktar man tankarna mot framtiden och ur den synvinkeln funderar man på vad som är viktigt i nuet och vad som borde göras för att framtiden skulle vara bra. Framtidsfostran är alltså lite som historia bakfram. Om man i historia strävar efter att förstå hur nutiden bygger på lösningar i det förflutna så hjälper framtidsfostran oss att förstå att vi kan bygga framtiden med dagens lösningar. Framtiden är inte ett öde. Framtiden spås inte, den görs.

Framtidstänkande i framtidsfostran är alltså inte enbart fantiserande om framtiden – trots att även det behövs – det är framför allt resonering kring framtidsgörningar och konsekvenser och byggande av stigar för skapande av framtiden.

Framtidsfärdigheter är sådana kunskaper och färdigheter som gör det möjligt att man klarar sig i en föränderlig värld och kan möta olika framtidsalternativ.

Speciellt följande färdigheter identifierades i projektet som framtidsfärdigheter:

FIGUR 4. Analys av framtidsfärdigheter

Framtidsgärningar är gärningar genom vilka man bygger den önskade framtiden. Allt det vi gör påverkar framtiden och är i den bemärkelsen framtidsgärningar. I projektet definierade man en framtidsgärning som en överlagd handling som grundar sig på etiskt begrundande.

Didaktiska principer för framtidsfostran

Man kan beskriva framtidsfostran även genom att definiera didaktiska principer som lämpar sig för den. I projektet var följande principer viktiga:

- principen om äkta aktivitet
- principen om påverkan
- principen om att lösa problem dvs. det finns inte endast ett rätt svar
- principen om att man inte ska fösa de vuxnas problem på barnens axlar
- en positiv inställning, positivitet
- principen om integrering av olika läroämnen
- principen om kreativitet
- principen att ta med data- och kommunikationstekniken
- principen om att göra tillsammans

3.2 Metoder för framtidsfostran

Metoderna för framtidsfostran kan indelas i två grupper. Å ena sidan är det frågan om arbetsmetoder som används i undervisningen och å andra sidan om särdragen i skolans verksamhetskultur.

Till praxis som främjar framtidsfärdigheter i skolans verksamhetskultur hör bl.a. äkta valmöjligheter i anknytning till studierna och verksamheten och äkta system för deltagande såsom elevkåren eller elevparlamentet och skolmötet. Det behövs också möjligheter till riktiga framtidsgörningar. Dessa kan till exempel göras i samband med skolans egna miljöprogram, såsom Plocka ett skröp om dagen-kampanjen, miljöagenterna, skolans miljöjury osv. Skolans läroplan kan innehålla timmar i framtidsfostran och skolans gemensamma samlingar kan främja målen för framtidsfostran.

Med hjälp av texter som skrivits av lärare presenteras här nedan några lösningar som utvecklats under projektet och som formar skolans verksamhetskultur.

* En skild lektion i framtidsfostran (läroämne)

”Jag hade turen att undervisa mina femte- och sjätteklassister i framtidsfostran som ett separat läroämne. Vi hade en ”Futures-lektion” i veckan.

Impulsen till framtidsfostran fick vi i arkitektskolan Arkkis verkstad där eleverna som grupparbete fick bygga en framtidsstad av återvinningsmaterial, antingen på marken, under jorden, i rymden eller på vatten. Senare gjorde man en videospelning av städerna och eleverna presenterade dem på engelska.

Arbetet i klassen skedde både skriftligt och med hjälp av konkret verksamhet. Här nedan finns några axplock från de temablock vi behandlade.

Utgångspunkten var begreppet tidssträcka som eleverna tillämpade på sitt eget liv. De granskade framtidsbegreppet med hjälp av framtidshjulet (Consequence Wheel). De gjorde en fantasiresa 50 år framåt i tiden och skrev bl.a. ett brev åt sina barnbarn. De bekantade sig med tidigare generationers erfarenheter bland annat genom att intervjua sina föräldrar och mor- och farföräldrar.

3 Definition av framtidsfostran

Den hållbara utvecklingen gick som en röd tråd genom hela projektet för framtidsfostran. Eleverna hade mycket planeringsuppgifter. Av dessa kunde man nämna klassrummet för hållbar utveckling, i vilken även föräldrarna deltog. De planerade också framtidens möbler, fordon och bostäder. Många av deras lösningar var idérika och sprittande.

Ett underlag för begreppet förändring skapades först under ett idémöte och efter det fick alla betrakta förändringar på olika nivåer; sitt liv, sin hemkommun, sitt land och världen. Till slut definierade eleverna tillsammans hur förändringar skulle delas upp i bra och dåliga. Tillsammans valde de också framtidens "Top Ten" -frågor bland femtio frågor gällande individen och samhället.

"Under sista läsåret behandlade vi större temahelheter av vilka man kan nämna bl.a. olika energialternativ, växt-
husfenomenet och jordens vattensituation. Under dessa lektioner funderade vi också på våra egna positiva lösningsmodeller som kommer att återkastas i de kommande generationernas liv."

* Skolmötet

"Alla skolans elever och vuxna deltar i skolmöten som är ämnade för hela skolan. Under dessa möten behandlas gemensamma ärenden och problem löses. Varje klass bereder ett eget anförande som hålls under mötet. I slutet av den gemensamma diskussionen kommer man fram till beslut som är bindande för alla. På detta sätt vill vi fostra våra elever till framtidens påverkare och beslutsfattare."

* Eget miljöprogram

"År 2002 satt vi upp målet att koppla ihop framtidsfostran med programmet för miljöfostran. Vi valde en miljögrupp till skolan och medlemmarna bestod av lärare, elever och annan skolpersonal. Vi utarbetade målen för ett skolspecifikt miljöprogram som genomförs av hela personalen. Innehållet av utfärderna anknutna till miljöfostran upptecknades för årsklasserna 5–9. Med målet att utveckla framtidstänkandet planerade man för de elever som stannade i skolan under utflyktsdagarna ett kulturbetonat program som har innehållit uppgifter i bildkonst, film, musik eller ämnesområdet mediefostran. Utvecklandet av undervisningsmetoder är en process. I slöjd har man använt åter-

vinningsmaterial och man har renoverat bland annat stolar. Under bildkonstlektioner har man byggt miniatyrer till exempel av framtidens stolar och broar.”

”Som resultat av utvecklandet av undervisningsmetoder har det uppstått miljöagentverksamhet vid Ala-Malmi grundskola. Agenternas arbete har effektiverats genom att man reserverat klubbtimmar för undervisningen. Skolans program för miljöfostran förpliktar oss att ta väl hand om vår egen skola, skolgård och skolans närmiljö. Vi har förbundit oss till att spara på naturen och livet även för de kommande generationerna. Miljöagenterna i vår skola är en grupp som fungerar exemplariskt för hållbar framtid. I september 2004 fick vår skola som första grundskola i Finland motta ett miljöcertifikat för skolans arbete för miljöfostran. Vi fick även YTV:s pris Luonnonvarojen säästäjä”.

I framtidsfostran kan man använda väldigt många olika slags arbetsmetoder som stimulans för växande. Det väsentliga är att läraren medvetet funderar på vilka mål man vill nå genom valet av arbetsmetoder och vilka framtidsfärdigheter som förstärks med de valda arbetsmetoderna.

3 Definition av framtidsfostran

TABELL. Speciellt lämpliga arbetsmetoder för framtidsfostran är bl.a. följande

Tidssträckor: det förflutna, nutid och framtid	Drama och rollspel	Tänk om-uppgifter
Film som impuls (Näkymätön Elina)	Livsspel	Svaga signaler och att känna igen dem
Uppgifter som stärker självkänslan (t.ex. Lions Quest)	Hitta på-uppgifter	Ett brev åt en själv till framtiden
Frågor åt personer från framtiden eller det förflutna	Begreppskartor	Debattartiklar
Den egna familjens historia	Bygguppgifter	Framtidens nyhets-sändning
Sagor och berättelser	Survival-bana	Planering av framtidens utrymmen (installationer)
Temaaffischer	Framtidens bilder -skrivuppgifter	Framtidens maskiner
Jag som stor-projekt Framtiden (video, intervju, pjäs)	Scenarioarbete Framtidsrummen (möjlig, önskad, hotande)	Modet i framtiden Framtidssynvinkeln i sagor
Framtidsfostran som läroämne	Framtidspasset	Plantering av framtidsrönnen
Framtidsstigen	Framtidsdagen	Framtidshjulet
Känslofärgning	Gemensamma framtidsgörningar	

Lärarna beskriver ivrigt sina arbetsmetoder. Följande exempel är ur lärarnas texter.

Film som impulsgivare

”På våren 2005 samlades vi i salen vid Kalevan koulu för att se på filmen Näkymätön Elina (Osynliga Elina). När nästan femhundra elever befann sig i samma sal var filmens effektfullhet handgriplig. Redan på tillbakavägen diskuterade min klass om filmens behållning och funderade på hur filmen eventuellt skulle fortsätta.”

Livsspelet

”Livsspelet är en simulation som har utvecklats och testats vid Kulosaaren ala-aste under framtidsprojektet. Med hjälp av spelet är det möjligt för eleverna i årskurserna 5–6 att prova på att göra livsval i praktiken. Den ordnande

klassen bygger ett samhälle där de spelande klassernas elever får med Livskortet i handen uppleva äventyr under en livstid. Det är möjligt att

- studera
- gifta sig
- arbeta
- skaffa barn
- köpa
- resa.

Det är även möjligt att göra dåliga val: köp av alkohol och tobak kan leda lekdeltagaren till droger och därigenom på sjukhus eller t.o.m. en förtida död. Lekpengar fungerar i spelet som ett bytesmedel: De öppnar möjligheter för deltagaren, när bristen på dem igen förhindrar vissa drömmar att förverkligas. Också slumpen har sitt finger i spelet precis som i det verkliga livet – den kan ge pengar, sjukdom, bra arbetstillfällen etc. åt deltagarna. Eleverna stiger in i livssimulationen med ett "barnbidrag" i sin hand och det tomma Livskortet. När tiden är slut tar de med sitt Livskort som har fyllts med olika anteckningar om det levda livet.

Med hjälp av simulationen bekantar sig eleverna med de möjligheter som samhället erbjuder och lär sig bl.a. hur det finländska utbildningssystemet fungerar. Det har byggts upp så att det motsvarar dagens utbildningssystem. Eleverna får erfara hur mycket man kan påverka sitt eget liv genom sina egna val. Det finns inga vinnare eller förlorare i spelet, det finns det inte i det verkliga livet heller, men simulationen ger eleverna en möjlighet att få en känning av vad som komma skall och att testa följderna av sina egna livsfilosofier i verkligheten. Det, hur spelarnas liv artar sig i simulationen, beror i huvudsak på vilka möjligheter de beslutar att utnyttja samt en aning på deras färdigheter och det behövs också en gnutta sociala färdigheter, om man vill till exempel gifta sig.

Ett brev åt en själv till framtiden

"Ett brev åt en själv, där eleven ställer upp målen för 9 årskursens arbete och trumfkorten för ett ungt vuxenliv, har visat sig vara en bra arbetsmetod när man i början av terminen vill väcka till flitigt studerande. En viktig insikt har också varit att kräva, att eleverna analyserar brevet när den kommit på vändagen. Vi ska ännu tillsammans med studiehandledaren utveckla denna arbetsuppgift."

3 Definition av framtidsfostran

Den egna familjens historia

”I projektet i skola nummer 24 betonades, hur viktigt det är att barnen känner till sina familjers historia – om barnen inte känner till sin historia slutar de även att iaktta nutiden – de blir utomstående i världen.”

Framtidsbilder

”Grundskolan Ala-Malmin peruskoulu kom med i projektet för framtidsfostran redan i det första skedet, medan Anita Rubin forskade för sin doktorsavhandling. Eleverna ritade och skrev sina framtidsvisioner. Elevernas framtidsbilder var väldigt pessimistiska och världens miljöhot var den sak som de unga lyfte fram. Det fanns inte mycket ljus i de ungas framtidsarbeten, för mig som lärare var de skrämmande svarta. Med hjälp av studiehandledaren fick vi ett mera positivt framtidstänkande med som en del av vårt arbete i miljöfostran. Eleverna funderade bland annat på framtidens yrken och på vilka egenskaper och färdigheter som behövs då. Brevet som eleverna skrivit åt sig själv på 9:e årsklassens kurs drog framtidstänkandet konkret närmare den unga och eleverna insåg att man kan och bör förbereda sig för sin egen framtid.”

Framtidspasset

”Min valfria kurs i engelska ”Passet till framtiden”, formades så småningom i ett passhäfte för geografi som görs på olika årskurserna (7–9). Under tre års tid går vi igenom flera temaområden inom framtidsfostran. Passuppgifterna är inspirerande för eleverna och det är ett utomordentligt sätt att följa världshändelserna men också en bra samarbetsmetod med hemmen.

Passuppgifterna bygger på följande temaområden:

- hur man själv förhåller sig till naturen
- uppskattning av skönhet
- finskt landskap
- egna konsumtions- och återvinningsvanor
- växande till världsmedborgare
- globalisation
- att uppfatta världen geografiskt
- de egna och familjens resor ut i världen
- jag som finlänare
- jag i en global värld
- århundradets utvecklingsmål
- aktuella händelser i världen.

En mycket enkel idé är att man ger ungdomarna ett ämne att fundera på och kräver åsikter – de hittar synvinklar, en värld som man inte själv skulle ha tänkt på. När man bygger upp en ändamålsenlig helhet med hjälp av olika arbeten, upptäcker unga saker och nya samband utan att läraren understryker någon specifik synvinkel. Om man inte ger synvinklar till sådana uppgifter där man ska bilda åsikter och inte kräver ett tillräckligt långt anförande, förblir ämnet mycket ytligt för dagens jäktade unga. För att uppgifterna i passhäftet ska bilda en mångsidig helhet måste läraren i tre års tid ständigt hålla framtidstemat i sina tankar.”

Planterandet av framtidsrönnen

”Hela skolan samlades på gården för att plantera av framtidsrönnen. Först lyssnade vi på barnen som framförde dikter. Som genom ett under växer och frodas vår rönn. Har vi verkligen åstadkommit något viktigt och bestående?”

Framtidsdagen

”Den mest betydande enskilda händelsen visade sig vara framtidsdagen. Under dagen arbetade varje klass i sin egen framtidsverkstad med teman som närmast stöder konstfostran. Så småningom blev framtidsdagen också en del av programmet för de elever som deltar i förskoleundervisningen på daghemmet som fungerar i anslutning till vår skola.”

3.3 Framtidsfostran i skolornas läroplaner

I de finska skolorna som deltar i projektet för framtidsfostran har man konstaterat att framtidsfostran lämpar sig speciellt bra när man behandlar temaområden i läroplanen. Den enar temaområden med varandra och ger dem en gemensam riktning. Av projektkommunerna inkluderade Esbo och Helsingfors en linjedragning i anknytning till detta även i den kommunspecifika läroplanen:

“Den gemensamma bärande principen för alla temaområden är framtidssynvinkeln och då är målet att eleverna på det sätt, som kan förväntas på basen av deras utvecklingsstadium, lära sig att

- iaktta och analysera nutidens fenomen och verksamhetsmiljöer, med det egna livet, hemtrakten, Finland och resten av världen som mål.

3 Definition av framtidsfostran

- presentera grundade uppfattningar om en framtid värd att sträva efter.
- fundera på hur den egna verksamheten påverkar framtiden.
- bedöma det egna livet ur ett framtidsperspektiv.
- göra val och verka för en framtid som man anser vara värd att sträva efter.”

(Läroplanen i Esbo stad 2004)

”Nationellt definierade temaområden är centrala insatsområden för skolans arbete inom fostran och utbildning och teman som integrerar undervisningsarbetet. I Helsingfors genomförs temahelheterna i skolornas

- verksamhetskultur och -strukturer
- undervisning av läroämnena
- lämpliga helheter som integrerar olika ämnen.

Genomförandet av temaområdena under årskurserna 1–9 planeras i samarbete med områdets grundskolor samt i mån av möjlighet med olika samarbetsparter. I genomförandet av temaområdena beaktar man de möjligheter och utmaningar som Helsingfors och speciellt skolans eget område bjuder på. I genomförandet av temaområdena betonas framtidsperspektivet.”

(Linjedragningar för Helsingfors stads läroplan 2003)

De mest centrala teman för sju temaområden förenas naturligt i framtidsfostran:

- demokrati
- harmoni med naturen, den byggda miljön och andra människor
- välmående
- innovationsriktighet
- hållbar livsstil
- hållbar utveckling
- egna val
- beredskap att delta och verka
- mediekritiskhet
- hanterande av förändring
- användande av teknik
- ansvar
- växelverkan

Framtidsfostrans synvinkel inskräper den etiskt hållbara synvinkeln i temaområdena.

1) Att växa som mänska

Människor har rätt att växa och bli sig själva, men inte så att de kränker andras rättigheter. I framtidsfostran betonas en bred gemenskapsdimension som sträcker sig

även till andra folk och kommande generationer. En bra utgångspunkt för arbetet är att känna till och begripa FN:s konvention om barnets rättigheter.

2) Kulturidentitet och internationalism

I framtidsfostran anser man att olika kulturer är en rikedom. Våld godkänns dock inte och man romantiserar inte invandrarproblematiken. Genom sagor och berättelser kommer barn på ett bra och äkta sätt i kontakt med främmande kulturer.

Till temadagar och morgonsamlingar om olika kulturer lönar det sig att bjuda in bland annat invandrarnas familjer och experter som rekommenderas av dem.

3) Information och mediefärdighet

Eleverna lär sig använda informationsutrustning så att de får den information de behöver och kan förmedla viktig information åt andra. I framtidsfostran betonas mediernas nytto- och värdeanvändning och därmed också kritiskhet.

4) Deltagande medborgarskap och företagsamhet

Framtidsfostran är från grunden medborgarfostran. Viktigt är tron på demokratin, sig själv och framtiden. I fostran betonas ett ansvarsfullt grepp om det egna livet och viljan att ta den egna potentialen i bruk. Medborgarfostran grundar sig på rätten att påverka, inte enbart på att anpassa sig. När man påverkar är den gemensamma nyttan viktigare än den egna nyttan. Medborgarna har möjligheter att påverka, till och med globalt, på många vardagliga sätt, bland annat genom sina köpbeslut.

Framtidsfostran uppmuntrar till företagsamhet och till att man personligen förbinder sig till det man tagit på sitt ansvar. Detta syns som uthållighet och företagsamhet. I skolarbetet handleds eleverna till att sätta upp mål för sig själva och även att bedöma hur väl de nått dem. Eleverna uppmannas att modigt hitta på medskapande metoder. I skolan satsar man på konstämnen och stärker det skapande greppet annars också.

En företagare försörjer sig med sitt yrke, blir kanske till och med rik. I framtidsfostran betonar man ansvaret och etiken i företagandet. Framtidsfostran styr eleverna till att granska sina val även som kritiska konsumenter och uppmuntrar eleverna till att vara krävande kunder.

Behandlingssättet i barnstorlek förutsätter att företagsamheten i skolan i årskurserna 1–6 begränsar sig till elevens

- skolföretagsamhet
- ansvarstagande för skolgång och inläring
- företagsamhet
- sätt att bemöda sig.

Om och när medborgarskap och företagsamhet hamnar i en konfliktsituation, väljer framtidsfostran den gemensamma nyttan och samhällsansvaret snarare än den ekonomiska vinsten som hör ihop med företagandet.

5) Ansvar för miljön, välmående och hållbar framtid

I framtidsfostran betonas det sociala ansvaret och omsorgen om framtidens välmående. Miljötänkandet har ett betydande egenvärde, men i framtidsfostran förhåller man sig inte romantiskt till naturen. Man deponerar inte miljön på museum, utan man vill att den utvecklas så att den blir bättre för alla. Miljöskyddets trovärdighet ökar alltid när man i kraven kan föga äkta kostnadskalkyler över nyttan. Man vill att mänskan som art ska överleva. Alternativ jämförs ur olika mänskogrupper synvinklar. I framtidsfostran kan man inte godkänna våld ens då när man motiverar det med att man skyddar naturen.

Globalisationen är en svår sak att behandla på grund av de värdemotsättningar som ingår i den. Det är bra att behandla världen som förändras till exempel genom roller som förändras:

- som pappa och mamma
- som medborgare
- som representant för olika yrken
- som konsument

osv. Även här ska man skydda eleverna från de alltför stora sorgerna i de vuxnas värld.

Ansvar som ges ska vara av barnstorlek: ansvaret börjar med den egna pulpeten och klassen. Eleverna lär sig att göra vardagsbeslut också hemma, till exempel att ta vara på presentpapper. Skräckbilder undviks. Eleverna måste också skyddas från alltför tuffa saker. Utfärder till avstjälningsplatser vidgar vyerna. Man startar från den egna miljön i nutid och dess förflutna.

Framtidsfostran förutsätter att de vuxna lär sig förändringsfärdigheter och ökar på sin förmåga att tåla osäkerhet.

6) Säkerhet och trafik

Även säkerheten och friheten att röra sig hör till värden för framtidsfostran. Inom framtidsfostran oroar man sig speciellt för säkerheten i framtiden. Saker som behandlas är svåra och elevernas trygghetskänsla måste bevaras. Man ska betona att de vuxna gör sitt bästa för att krig, katastrofer och miljöolyckor kunde avväjas eller att de ska orsaka så lite förstörelse som möjligt. Framtidsfostran stärks när läraren presenterar nyheter om framgång. Inom framtidsfostran uppskattar man fredsfostran.

Genom den gemensamma processen i framtidsfostran finner eleverna den önskade framtidens möjligheter och deras vilja att påverka sin egen och världens framtid med sina egna gärningar stärks.

För trafikens del riktas intresset framför allt till framtidens sätt att röra sig.

På grund av att framtidsfostran är av barnstorlek, är säkerhet alltid säkerhet i näromgivningen. Vi ser till att mobbning är förbjudet. Säkerhet är också mental säkerhet. Detta förutsätter att man lär ut förändringsfärdigheter åt eleverna. Man börjar till exempel med att förebygga skolmobbning.

7) Människan och teknologin

Framtidsfostran hjälper oss att förstå hur sakerna vi använder har producerats och hur teknologi används ändamålsenligt. Vid sidan om teknikentusiasmen, lyfter framtidsfostran fram begrundandet av teknologins konsekvenser.

4 Framtidsfostran och eleverna

Framtidsfostran utmanar oss speciellt att tänka på hur barn och unga kan agera i aktiva roller som lär dem att ansvarsfullt påverka i sin egen klass och skola. Öppenhet, att man bryr sig om alla i gemenskapen, förtroende för elever samt respekt för elevernas rättigheter är utmärkande drag för en framtidsorienterad skola.

Äkta problemsituationer är tillväxtpunkter inom framtidsfostran. Om man vid lösning av vardagliga problemsituationer betonar dialog, lyssnande, förhandlingar och en strävan till ett för alla parter rimligt gott resultat, lär sig eleverna samtidigt både viktiga principer och praktiska verksamhetsmodeller för framtiden.

Vid Kulosaaren ala-aste bad man eleverna skriva om sina framtidsvisioner före och efter undervisningssituationerna. Många alster förmedlar en bild av hur framtidstänkandet stöder starkt elevernas växande.

Före arbetet med framtidsfostran började, hade eleverna mycket rädslor i anknytning till framtiden och informationen som förmedlades genom medierna målade upp framtiden som kaotisk och hotande:

“Jag är rädd för krig, våld och drogförsäljare. Jag är rädd att de blir fler i framtiden. I framtiden kan solen explodera och vi steks till döds.” (elev)

“Framtiden är hemsk och de skrämmer när man fast tänker på att mamma dör och på de sätte dör man själv också. Ibland har vi lärt oss att man borde tänka positivt på framtiden, som en möjlighet liksom, men de e så mycket lättare att säga än göra.” (elev)

När man har funderat på framtiden tillsammans och har övat på framtidsfärdigheter och tänkt på framtidsgörningar verkar elevernas tankar ha ändrats avsevärt:

“En grej som varit betydande i det här projektet har varit självförtroendet. Nu tror jag på min egen förmåga. De har emellanåt vari svårt och sen när man har kommi igenom de, så nu vet jag att jag klarar sånt i framtiden också.”

“Projektet har betytt mycket för mig. Förr var framtiden skrämmande, men nu är jag inte mera rädd för framtiden. Framtiden är en glad och solig sak för mig. Jag måste inte till framtiden, utan jag får gå till framtiden och vill till framtiden,

för vi har genom det här projektet lärt oss att även mina åsikter och tankar kan ha betydelse för framtiden.”

“Framtiden är till för oss och där är allt möjligt. I framtiden är allt bättre och jag tänker få mycket gott till stånd.”

Under projektet kom det också väl fram att elevernas förhållningssätt till framtiden varierar lite mellan olika länder. Situationen i det omgivande samhället och den information som medierna förmedlar påverkar barns och ungas tankar. Till exempel i Sotji, där man under projektet levde en tid av starkt byggande och samhällets uppsving, var elevernas framtidsvisioner och förväntningar ända från början mera positiva än de finska elevernas. Under projektet var förändringen i deras tänkande inte lika stor som de finska elevernas men den var dock motsvarande.

5 Utvärdering av projektets effekter

Arbetet inom projektet bedömdes genom deltagarnas självvärdering, både enkäter och texter om temat. Den allmänna bedömningen om arbetets framgång var väldigt positiv.

Att projektet var lyckat syns också på att alla skolor utom en deltog i arbetet ända till slutet och under resans gång fanns det gott om nya som ville med. Det var dock inte alltid lätt för de nya att få grepp om idéerna, för idéerna hade fötts tidigare, som ett resultat av en gemensam läroprocess. Å andra sidan, eftersom det inte finns en färdig modell för framtidsfostran, kan vem som helst genomföra ett nytt projekt för framtidsfostran med hjälp av projektdeltagarnas erfarenheter och sina egna idéer.

Projektet har varit ovanligt långt och har därför också erbjudit en möjlighet för pedagogisk utveckling och fördjupning av idéer. Under det sexåriga Projektet för framtidsfostran har man lärt sig framtidsfostran och dess metoder. Projektet var viktigt och givande för deltagande elever, lärare, rektorer och personalen vid utbildningsverken. Det var en gemensam inlärningsresa för alla. Den mest värdefulla prestationen ansågs vara att elevernas färdigheter i framtidstänkande verkade ha utvecklats och deras tro på framtiden hade ökat. Enligt deltagarnas bedömning verkar framtidsfostran kunna påverka elevernas

- självkänedom
- känslöfärdigheter
- deltagande
- förmåga att klara sig
- hantering av förändring
- kreativitet
- sisu.

I de finska projektskolorna har framtidsfostran rotat sig i skolornas verksamhetskultur genom olika metoder, projekt och läroplanstexter. Man konstaterade att den lämpade sig speciellt väl till behandling av temaområden i läroplanen.

Utbyte av åsikter och gemensamma seminarier upplevdes som givande och de vidgade vyerna. Besöken i Sotji och de gemensamma seminarierna med internationella

gäster som hölls i Helsingfors var lyckade enligt deltagarnas bedömning. Speciellt i början av projektet engagerade sig de ryska rektorerna mycket i arbete. Samtidigt försvårades kontakterna till de ryska skolorna av att man saknade ett gemensamt språk och omsättningen av personal i de ryska skolorna. Samarbetet med de svenska skolorna samt den norska och engelska skolan blev förhållandevis kort. I Sverige undervisar man samma saker i medborgarkunskap och skolorna var med i projektet för att få ny väggkost just till detta arbete.

De finska skolorna ansåg att det hade haft mycket nytta av samarbetet över kommungränserna. Lärarna blev bekanta med andra skolor och lärare i huvudstadsregionen. Besöken på de olika skolornas framtidsdagar gav samtidigt en möjlighet till pedagogiska diskussioner. Under seminarierna presenterade lärare och elever stolt sina alster och projekt. Den konkreta, åskådliga informationen som man fått genom utställningar fördelades till gemensam information som hjälpte varje skola att gå vidare längs med sina egna stigar, stödda av nya impulser. De pedagogiska diskussionerna som fördes under seminarierna var givande och man kunde till och med säga exceptionella.

I projektets slutskede ombads skolorna skriva fria texter om hur man upplevt projektet. Man bad texter från både rektorer, lärare och elever. Man gjorde en grov textanalys av texterna där man sökte efter faktorer som var viktiga för skribenterna.

Anslutning till läroplanen

”I läroplansarbetet syntes projektet både i arbetsskedet då det gav en referensram och i slutresultatet. I Esbo fick skolans innehåll för årskurserna 7–9 klara betoningar av framtidsfostran.”

”Den bästa behållningen var, att vi när vi arbetade med den nya undervisningsplanen fick framtidssynvinkeln med i skolans verksamhetstanke och temaområdena.”

”Linjedragningarna för Helsingfors stads läroplaner betonade framtidsperspektivet i temaområdena. Senare gav en utbildningskonsult feedback på vår skolas temaområden, de var bland de bästa i hela staden. Även om projektet slutade lever framtidstänkandet genom skolans läroplan och verksamhetstanke. När vi planerade en enad grundskola tillsammans med högstadiet, fick vi också med en del lärare som undervisar i årskurserna 7–9.”

En konkret modell inspirerar

“Höjdpunkten var att i Bolton träffa David Hicks, forskare i europeisk framtidsfostran. Där såg vi också hur framtidsfostran och -tänkande hade blivit en del av skolans verksamhetsidé och läroplan i skolan Smithills School. Vi konstaterade med lärarna och rektorerna i de svenska skolorna i Katrineholm, att de inom medborgarkunskap hade behandlat många likadana ämnen som vi.”

Egna metoder och idéer för verksamhetskulturen

“Vi har strävat efter, och i viss mån också lyckats med, att genom olika temadagar och genom att ge eleverna påverkningsmöjligheter (utrustande av gården, elevparlament, elevkår, anskaffning av lekutrustning för raster, gårdsplanteringar) stärka elevernas deltagande i skapandet av framtiden på skolnivån.”

Utformning av framtidsstänkande

“Den centrala tanken i vårt framtidsprojekt har varit grundtanken om att varje elev ska förstå att alla gärningar är gärningar för framtiden. Alla val är framtidsval.”

Från individuellt görande till samarbete

“Man har varit tvungen att samarbeta samt att bilda arbetspar och team när man har förbundit sig. För hela skolans del har framtidsfostran varit ett tema som enar läroämnena.”

Värdet på framtidsfostran

“En viktig grundtanke om orientering mot framtiden har ingått i projektet. Världshändelserna kan verka skrämmande, men säkerheten om att det lönar sig och att det finns skäl att fundera öppet tillsammans med eleverna, skapar en trygg inställning till livet och framtiden. Utan ett förflutet finns inte heller en framtid. Därför har vi bundit temat Den Finska Eken som öser idéer ur det förflutna även som grund för byggandet av framtiden. Vi anser att det är viktigt att man förstår sitt eget förflutet, sin kultur och olikhet för att kunna förstå framtiden”

“Jag har på många olika sätt upplevt det betydelsefullt och nyttigt att vara med i projektet för framtidsfostran, både för mitt eget arbete och skolan. Framtidsfostran är i ordets egentliga mening så nära skolans grundarbete. Efter att man satt in sig i framtidsforskning har man haft verktyg och en mental referensram med tanke på hela skolans verksamhet.”

6 Tio goda råd

Erfarenheterna från de sex projektåren kan koncentreras till följande goda råd åt dem som blir inspirerade av framtidsfostran i framtiden:

- 1) Sätt er med öppna sinnen in i projekt för framtidsfostran som fötts runt om i världen. Man behöver inte starta från noll. Kalla in experter inom framtidsforskning till hjälp för ert projekt. Koncentrera er egen syn: vad är det som gör framtidsfostran uttryckligen till framtidsfostran.
- 2) Starta projektet med principen att ni lär er tillsammans. Studera teori och prova olika metoder och uppgifter.
- 3) Ordna regelbundna gemensamma arbetsseminarier där ni tankar deltagarna med inspiration och tro på idén. Presentera era konkreta idéer. Diskutera och samarbeta.
- 4) Dokumentera arbetet. Ta fotografier, videofilmer. Samla in uppgifter i egna mappar. Håll en loggbok om projektet.
- 5) Koppla framtidsfostran till skolans andra projekt. Man lider av kronisk tidsbrist i skolan. Ge framtidsfostran officiell status och reservera tid åt den i läroplanen och lärarnas arbetsdag.
- 6) Organisera er, men lätt. Projektet behöver en styrgrupp. Sträva efter att få så många instanser som möjligt med i projektet. Det lönar sig att bilda en egen projektgrupp vid varje skola.
- 7) Sprid idén i skolorna på frivillighetsbasis. Använd er av team. Skapa möjligheter att delta mångsidigt och på olika nivåer, allt från enkla uppgifter till stora projekt.
- 8) Håll projektet vid liv genom mångsidig verksamhet: gemensamma seminarier, studiebesök, bekanta er med andra projektskolor, samkväm, föreläsningar, mässor...

6 Tio goda råd

- 9) Ta problemen med att engagera nya projektskolor på allvar. Utarbeta ett särskilt program för spridning av idéer.
- 10) Sträva efter att inkludera idéer som tjänar framtidsfostran i skolans bestående strukturer och verksamhetsmetoder.

Trevlig framtidsresa!

